

Goran Gaber

Michel Foucault: Besede in reči: arheologija humanističnih znanosti.
Ljubljana: Studia Humanitatis, 2010.
492 strani (ISBN 978-961-6798-13-6), 25 evrov

V slovenskem prostoru Michel Foucault zagotovo ni zastavljen avtor. Navsezadnje smo s prevodom knjige *Besede in reči: arheologija humanističnih znanosti* sklenili krog poslovenjenja njegovih pomembnejših del.

Tako je poleg *Zgodovine norosti*, *Rojstva klinike*, *Arheologije vednosti*, *Nadzorovanja in kaznovanja* ter treh delov *Zgodovine seksualnosti* v slovenskem jeziku sedaj dostopnih devet od dvanajstih Foucaultovih »monografij«. Med neprevedena »samostojna dela« pa lahko uvrstimo še *Raymond Roussel, Moi, Pierre Rivierre ayant égorgé ma mère, ma sœur et mon frère* in *Le Désordre des familles*.

Tako kot je pri založbi Studia Humanitatis in njihovi Zeleni zbirki v navadi, je tudi tokratna izdaja opremljena z bogato spremno besedo Mladena Dolarja, ki tej recenziji omogoča, da se ogne zgoščenemu povzemanju ključnih vsebinskih elementov ter namesto tega nekaj besed nameni umestitvi monografije *Besede in reči* znotraj Foucaultovega korpusa ter shematični objektivizaciji najpogostejših kritik, ki so jih te deležne.

Navadno se *Besede in reči* znotraj Foucaultovega dela umešča na tri načine. Za začetek je mogoče v *Arheologiji humanističnih znanosti* zaznati nadaljevanje, dopolnilo in neke vrste zaključek njegovih dotedanjih raziskav *Histoire de la folie à l'âge classique* in *Naissance de la clinique*. Če v *Zgodovini norosti* in *Rojstvu klinike* Foucault predstavi vertikalno branje dveh zgodovin prepletanja in vzajemnega pogojevanja oblik vednosti z določenimi družbenimi, institucionalnimi in kulturnimi dejavniki, naj bi *Besede in reči* ponudile horizontalne interpretacije zgodovinsko razločljivih pogojev in pogojevanj »resničnosti« izjav ter notranjih logik razmerij med izjavami, ki se nahajajo »v resničnem«.

Nadalje lahko v tej konkretni analizi in interpretativnem aparatu, ki ga Foucault zanjo mobilizira, vidimo (prehodni) moment znotraj širšega konceptualnega in analitičnega razjasnevanja. Ta naj bi na nek način hkrati zapiral in zaključeval predhodna poglavja ter odpiral in napovedoval tista, ki sledijo.

Tretja umestitev pa opozarja na vlogo *Besed in reči* kot večno vračajočega se metafizično-konceptualnega in analitičnega kadra. Ta po eni strani omogoča vsakokratno (pre)ustvarjanje konceptualnega aparata, skladno s specifičnim tematskim poljem, ki ga Foucault preučuje, ter po drugi strani pogojuje in zaznamuje njegovo notranjo logiko. Tako lahko v konceptu *dispositif* slišimo odzvene *épistémè*, v razpršenem značaju diskurzivnih formacij in mikrofiziki razmerij moči pa razberemo uporne sence nasprotovanja vseobsegajočim in samozadostnim teorijam. Zanimivo je, da pri umeščanju *Besed in reči* znotraj Foucaultovega dela skoraj po pravilu umanjka kakršnakoli referenca, kaj šele obširnejša navezava na besedilo z naslovom *Genèse et structure de l'anthropologie de Kant*.

V času, ko je Foucault končeval svojo študijsko pot, so v Franciji doktorat znanosti podeljevali na podlagi dveh tez. Za zagovor prve in glavne (v Foucaultovem primeru *Zgodovine norosti*) je bilo treba predhodno pridobiti soglasje založniške hiše, ki bi po koncu akademskih postopkov slednjo objavila. Zgoraj omenjeni uvod, prevod in opombe k *Antropologiji v pragmatičnem oziru* Immanuela Kanta pa je Foucaultova druga, dopolnilna teza. Kljub temu, da slednje navadno niso dočakale objave, pa je doktorska komisija, v kateri sta bila Jean Hyppolite in Maurice de Gandillac, v uvodu prepoznala zametke plodne samostojne teze in Foucaulta vzpodbudila, da jo je nadaljeval, poglobil in razdelal ter predvsem ločil od previda ter objavil kot samostojno delo z naslovom *Les Mots et les choses: une archeologie des sciences humaines*.

Po skoraj petdesetih letih je Foucaultova dopolnilna teza leta 2009 pri pariški založbi Vrin končno izšla v izvorniku, celo leto prej pa pri založbi MIT Press v angleščini. Akademsko problematiziranje – naj bo to Foucaultovega dela v celoti, »arheološkega momenta« posebej ali pa *Besed in reči* konkretno – si odsotnosti navezave na Kanta, kantovstvo in njegov kritično-antropološki moment od takrat naprej preprosto ne more več privoščiti.

V zadnjih nekaj letih smo tako priča nekakšni obnovitvi zanimanja za ta del Foucaultovega intelektualnega udejstvovanja. Leta 2006 je namreč izšla študija Phillipa Sabota *Lire Les mots et les Choses de Michel Foucault*, lani zbornik *Foucault lecteur de Kant*, dve leti prej pa še *Les Mots et les Choses de Michel Foucault. Regards critiques 1966–1968*. V odstavkih, ki sledijo, se – opirajoč na slednjega – obračamo k rečem samim in zapuščamo »interne foucaultovske intrige«.

Odzivi na *Besede in reči* so bili – tako ob izidu kot tisti kasnejši – večinoma binarni, zaznamovani z dokaj nekritičnim povzemanjem in sprejemanjem ali pa z ostrim in kategoričnim zavračanjem. Slednjo skupino izjav je mogoče za začetek, vendar zgolj začasno razdeliti na dva temeljna pola: (1) tiste, ki problematizirajo Foucaultovo branje zgodovine, in (2) one, ki naslavljajo problem subjekta.

Znotraj prvega lahko ločimo (1.1) poudarjanje dejstvenih netočnosti ali odtinkov ter logičnih težav Foucaultove argumentacije in analitične pozicije, ki prihaja po večini iz univerzitetnih, se pravi znanstveno specializiranih krogov, in (1.2) splošno odklanjanje kakršnekoli točnosti ali relevantnosti Foucaultove analize, ki izvira iz splošnejših akademskih in »intelektualnih« krogov ter je v veliki meri pogojena s politično-praktičnimi pozicijami. Generalno zavračanje svoje stališče utemeljuje po dveh poteh. Prvič, (1.2.1) prek nasprotovanja Foucaultovemu poudarjanju zgodovinskih prelomov oziroma diskontinuitet in drugič, (1.2.2) prek poudarjanja odsotnosti zunajdiskurzivnega vzročno-razlagalnega elementa, ki bi pojasnil vznike epistemov, osmislil notranjo logiko njihovih delovanj in razrešil enigmo njihovih zatonov.

Drugi pol pa Foucaultovi analizi očita naslednji trojček pomankljivosti in predrznosti: (2.1) odsotnost Subjekta, (2.2) razvrednotenje določenih subjektov pri utemeljevanju, delovanju, razvoju in zatonu konkretnih oblik vednosti ter (2.3) napovedano možnost smrti oziroma zatona Človeka.

Glede na to, da na tem mestu poglobljena obravnava omenjenih kritik ni niti mogoča niti smiselna, naj morebitnemu bralcu in nadaljnjemu raziskovalcu v pomoč zgolj predlagamo naslednji poizkus njihove objektivacije.

Če odmislimo tako imenovane »konstruktivne kritike«, torej tiste, ki so arheološki igri pripravljene prisluhniti, je v prvem podsklopu kritik, torej v zavračanju Foucaultovega branja zgodovin, pomembnosti zgodovinskih rezov in dajanja prednosti kontinuiteti Zgodovine, treba prepoznati metafizično pozicijo. Izid tovrstne konfrontacije pa posledično pogojujejo razmerja moči, in ne večja ali manjša »znanstvenost«, »objektivnost« ali »empiričnost« argumentov. Drugi podsklop, ki *Besedam in rečem* očita odsotnost epistemam zunanjega vzročno-razlagalnega elementa, ponovno prej kot na vsebino meri na izbiro, tokrat analitično oziroma metodološko. Nadaljujmo pri drugem polu in izpostavimo, da tako imenovano »umanjkanje« Subjekta dosledno obravnavano sploh ni umanjkanje Subjekta kot takega, ampak umanjkanje nekega določenega pojmovanja subjekta, kar pomeni, da ni posledica »napačnega« branja Zgodovine ali pa celo »zavračanja Zgodovine«, ampak določenega »načina« branja zgodovin. Navsezadnje je preučevanju temeljnih podmen, interne logike in medsebojne dinamike diskurzivnih formacij prav toliko brezpredmetno oporekati umanjkanje Subjekta, kot je nesmiselno Moni Lizi oporekati zapostavljanje pokrajine.

Kar se tiče relativizacije oziroma premeščanja pomembnosti konkretnih zgodovinskih subjektov »Vednosti«, pa je odzive najverjetneje treba razumeti v luči dejstva, da je očetomor teoretska nujnost, umoriti nekomu očeta pa preprosto teoretski zločin.

Tako je nazadnje, po uboju Subjekta in umoru Očeta, tu še napovedano izginotje Človeka. Tudi tu naj zgolj ponovimo, da gre po našem mnenju tudi v tej točki zopet za – glede na metafizične predpostavke in analitične izbire – dosledno izpeljano hipotezo.

Pa vendar, čemu na tem mestu služi objektivizacija poglavitnih zastavkov Foucaultove zgodovinske analize? Treba je priznati, da gre za strateško potezo, ki želi »pripraviti« na branje. Pri *Besedah in rečeh* se je namreč treba zavedati, da gre, pa naj se to še tako paradoksalno sliši, za izjemno zamejeno raziskavo. V njih torej nikakor ne gre videti besedila, ki je želelo ali pa je – neodvisno od avtorjevih namenov – kadarkoli zmožno podajati Resnico. Veliko bolj plodno je v njih videti opozorilo na obstoj možnosti drugačnega.

V tej luči so *Besede in reči* določen način branja zgodovine – način, ki je zaznamovan tako z metafizičnimi kot metodološkimi izbirami. Ni jih treba privzeti, prav mogoče pa jih je razumeti, predvsem pa dopustiti.